

Om tankebilledet i Grundtvigs sidste digt

Af *William Michelsen*

Det sidste selvstændige digt, Grundtvig har fuldført, har ingen overskrift, men begynder med ordene »Gammel nok jeg nu er blevet« og er aftrykt efter Grundtvigs Sang-Værk (sidste udgave, bind V) i Grundtvig-Studier 1994, s. 107. Manuskriptet, som er gengivet i Sang-Værkets kommentarbind (VI) s. 524-25, viser, at Grundtvig først skrev: »Nu jeg længe nok har levet«, men slettede denne linie og i stedet skrev som ovenfor anført. - Sagen er den, at vel var Grundtvig træt, men ikke af at leve. Han var træt af at være *gammel*. Nu havde han i ca. 20 år heddet »Gamle Grundtvig«. Digtet viser, hvorfor han slettede den linie, han først havde skrevet.

Flemming Lundgreen-Nielsens minutiøse og overbevisende gennemgang af manuskriptet i Grundtvig-Studier 1994 konkluderer i ordene: »Det er både efter et indholdskriterium og efter skrifttræk uproblematisk at læse »-Færge-«. Hvilket man da trygt i fremtiden kan - og bør - gøre.« (S. 119). Sætningen gælder ordet »Sjæle-Færgestavnen« i 3. strofes næstsidste linie, og heri har han, forekommer det mig, ret. Han har imidlertid et andet sted i sin artikel (side 116 øverst) skrevet: »Grundtvigs sidste digt kan modsigelsesfrit forstås som en forventt Karon-myte, hvor den antikke færgekarl er erstattet af Guds ånd, hans stage af Gudsordets kompas.« Hvorefter han også etablerer overensstemmelse mellem denne opfattelse og *Bent Noacks* »fine fortolkning af »brydes« i strofe 5 som *at kaste fortøjningen ...* netop for en gennemført maritim forståelse - og dermed for »Sjæle-Færge« som det rigtigste.«

Denne forståelse kan jeg heller ikke være uenig i. Men det forekommer mig nødvendigt at gøre indsigelse mod opfattelsen af Grundtvigs sidste digt »som en forventt Karon-myte«.

Ikke fordi den er umulig, hvis man holder fast ved en moderne verdensanskuelse med en antik mytologi som fast vedtagen symbolik. Men fordi den modsiges af digtets tankeindhold og det digteriske billedsprog, Grundtvig anvender i den del af sin digtning, hvori han tillader sig »at bruge den nordiske mytologis symbolverden i sin personlige kristne digtning og i sine salmer« (som jeg skrev i Grundtvig-Studier 1994 s. 269). Det er denne tankegang, jeg her ser udtrykt i *et tankebillede*.

(At Grundtvig i og for sig ikke er bange for at anbringe sig selv i den græske mytologi, fremgår f.eks. af de indledende strofer til digtet »Dansk Ravnegald« , hvor han identificerer sig med »den glade Skjald«, der kom for sent til Olympen, da Zeus havde lovet at give »hver Idrætsmand, som havde hans Gunst i vente« - »en Gave, som dem var kjær, Og varig som Liv og Lemmer«. Skjalden undskyldte sig med, at han »vaagned som andre Fugle«, og fik med et smil af Zeus »en Hest, som Ingen seer, Paa den kan du flyve som Fugl med Fjer, Herop mig som Ven at giæste!« (Udvalgte Skrifter X s. 364f.) Dermed træder Zeus imidlertid ud af digtet. I hans sted træder Odin ind »Som Skjaldskabets Fader i vort Nord, Som Aanden i Moders-maalet!« (Sst. s. 366.) -)

Når Grundtvig udtrykker sine tanker i poesi, opstår der et tankebillede, som det er nødvendigt at holde fast, når man vil forstå ham. Og i dette digt modsiger Grundtvig netop den mening, at det er Karons båd til dødsriget, han står på falderebet til - eller at Guds ånd træder i Karons sted med samme destination. For Grundtvig var dødsriget nemlig *ikke* den sikre havn for ethvert menneske, og det er derom, digtet handler. Men det ser man først, når man har fået den rette læsning af »Sjæle-Færg-Stavnen« for øje.

Det er altså efter min mening nødvendigt at rive den antikke mytologi og dens symbolik helt ud af sin forestillingsverden, hvis man vil forstå, hvad Grundtvig siger med dette digt. Han var en af de digtere, der udtrykker tanker, der ikke uden videre lader sig tolke og forstå ved oversættelse af enkelte ord eller sætninger til velkendte forestillinger og logiske tanker. Når Grundtvig siger, at han »staaer paa Falderebet Ved det store, vilde Hav, Hvor Magneten er Guds-Ordet Og Guds Aand staaer selv ved Roret«, tænker vi andre os naturligt nok, at det er dødens skib, han er ved at entre om bord i, og dødsriget, han er på vej til (måske som Odysseus hos Homer eller Dante i Den guddommelige Komædie), men digtet siger noget andet, og sådan så Grundtvigs mytologiske verdensbillede ikke ud.

Havet er ikke noget traditionelt billede af døden. For Grundtvig plejer havet tværtimod at betyde historien, menneskelivet. Og døden betyder for Grundtvig - som i den nordiske mytologi - ikke at livet hører op. Men den betyder - som her i digtet - at det er en yderst farefuld færd, man dermed begiver sig ud på: *enten* mod dødsriget *eller* mod »Himmel-Havnen«. Som med et skib, der nemt kan strande eller forlise i et bundløst hav. At holde den rette kurs er styrmandens

sag, og den magnet, som digtet taler om, kunne man jo i 1. strofe forestille sig som en usynlig dragende kraft, men i 4. strofe hører vi tydeligt nok, at det er skibets kompas, Grundtvig forestiller sig. Det er det, der gør det muligt at holde den rette kurs.

At sætte sig ind i dette billedsprog bliver vanskeligt, når man går ud fra det moderne verdensbillede, fordi vi ud fra det dårligt kan forestille os den mulighed at nå til »Himmel-Havnen« over et stort og vildt hav. Men Grundtvig arbejder i sin livsanskuelse med det gamle verdensbillede, hvor himmelhvælvingen er os nær over os, og hvor vi let kan forestille os at nå den ved horisonten. I den nordiske mytologi forestillede man sig den beboede jord omgivet af et vældigt hav, som adskilte jorden fra dødsriget Hel eller Valhal. I Grundtvigs poetiske univers er disse forestillinger »kristeligt forventede« med et udtryk, som Lundgreen-Nielsen i og for sig ganske rigtigt forestiller sig i sin tolkning. Men for Grundtvig er den nordiske mytologis Valhal kristeligt forventet til »Paradis«. »Himmel-Havnen« er blevet indgangen til det evige liv med »Guds-Bordet«. Når Grundtvig usædvanligt nok her bruger udtrykket »som i Eventyret«, skyldes det, at digtet ikke blot ophæver vore sædvanlige forestillinger om sted, men også om tid.

Digtet bliver med denne tankegang og denne forestillingsverden ikke blot et personligt »Bortgangskvæde«, som man har kaldt det, men tillige et *livsanskuelsesdigt*, der gælder enhver kristen. Og det er den rette læsning af ordet »Sjæle-Færg-Stavnen«, som åbenbarer dette synspunkt for fortolkningen.

Men hvad er det da for et skib, Grundtvig i digtet siger at han står på falderebet til? - Ja, det er altså »Sjæle-Færgen«, et ord, om hvilket Lundgreen-Nielsen meddeler, at det (i modsætning til »Sjæleøje«) ikke forekommer andre steder: det »synes ikke belagt i forfatter-skabet, i hvert fald ikke i disse sammenhænge. *Ordbog over det danske Sprog* har det heller ikke« (Grundtvig-Studier 1994 s. 115). Dette kan være årsagen til, at Grundtvigs søn *Svend Grundtvig* (med stor tøven) valgte at læse »Sjæle-Øje-Stavnen«. Men derved blev Grundtvigs sidste digt begrænset til at være et eksklusivt personligt digt, og det skib, han står på falderebet til, et personligt skib med sjæleøjet som forstavn. Nu kan vi se, at »Sjæle-Færgen« er et stort skib, der rummer mange mennesker. Hvad er det for et skib?

Det er altså den færg, på hvilken sjælene af Guds ånd med Guds ord som kompas færges til himmel-havnen i det evige liv. Hvad kan

det da være andet end den kristne kirke, som de kristne gennem alle dens tider fra disciplene på Galilæas sø til menighederne rundt omkring i verden og i de danske kirker har forestillet sig som et skib?

Hvad man kan undre sig over i denne tolkning, er naturligvis, at Grundtvig jo har været om bord på dette skib gennem hele sit liv fra vugge til grav (for at bruge digtets traditionelle udtryk). Men svaret er:

- 1) at Grundtvig ikke forestiller sig dødsøjeblikket som livets endepunkt, men i overensstemmelse med den nordiske mytologi som *livets midtpunkt*, og
- 2) at Grundtvig selv ikke plejer at forestille sig kirken som et skib, men som et hus, »Bygget af levende Stene«.

Det er altså først nu, han forestiller sig kirken som et skib på tilværelsens »store, vilde Hav, Hvor Magneten er Guds-Ordet Og Guds Aand staaer selv ved Roret«. Og dette store, vilde hav beskrives i dette digt med ord, der meget vel kan sammenlignes med dem, Grundtvig selv som ung brugte i sin »Udtogsbog« under sin håbløse forelskelse i Constance Leth i 1805, og som Flemming Lundgreen-Nielsen har citeret i sin artikel s. 112. I digtet her siger Grundtvig, at hvadenten man med dette skib skulle strande på dødsrigets kyst eller gå under i havet - »Bundløs der er Undergangen«. Sejladsen med den kristne kirkes skib beror helt og holdent på, om styrmanden, Guds ånd, holder den rette kurs mod »Himmel-Havnen« med »Guds-Ordet« som kompas. Alt beror på, at det lykkes ham at undgå at lade sig lokke af dødsrigets kyst: »Nemt det er at stævne did.«

Hvorledes er det i denne situation muligt at tænke på »Paradis«? Her står forstanden stille. Vi plejer at forestille os paradiset på denne jord, som skibet nu er på vej bort fra. Det fremgår imidlertid af Bibelens fortælling om Jakobs drøm om himmelstigen, at det »er os nært dog allevegne Hvor hos Ordet er Guds Priis«. Det er ud fra denne tanke, og med dette tankebillede, at Grundtvig kan se muligheden af at nå »Himmel-Havnen«. Det er *således*, vi må opfatte sætningen: »Saa for Sjæle-Færge-Stavnen Brat sig aabner Himmel-Havnen.«

Og det er dette, der bekræftes i digtets næstsidste strofe, hvor den ændrede tone er antydet derved, at de to sidste linier i denne strofe

har mandlig udgang: »Der sig brat, som sagt, saa gjort Aabner Evighedens Port.«

I digtets sidste strofe vender Grundtvig tilbage til den oprindelige strofeform med kvindelig udgang af de to sidste linier, hvorved der ingen pause bliver og derfor ingen fremhævelse af disse linier. Det er først i denne strofe, Jesu navn nævnes, men dér nævnes det også med tilføjelsen »Christus« og begrundelsesordet »Derfor«. Navnet er ikke grammatisk stillet forrest. Det kommer efter de foregående strofers beskrivelse af den eksistentielle situation, ethvert menneske er stillet i over for døden. - Det er dette tankebillede, der fra først til sidst gør dette digt til et helstøbt kunstværk eller rettere: et inspireret digt. For Grundtvig bestod kunsten nemlig i at gengive inspirationen så sandt som muligt.